

بررسی جهانی الگوی اقتصاد مقاومتی: مطالعه موردی کشور روسیه و ایران

احسان رسولی‌نژاد^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۲/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۰۳

چکیده

اقتصاد مقاومتی یکی از مفاهیم مهم و حیاتی در اقتصاد کشور ایران محسوب می‌شود. یکی از روش‌های پیاده سازی اقتصاد مقاومتی کارا و اثرگذار، بررسی الگوهای جهانی موجود در این زمینه و استفاده از تجارب کشورهای دیگر در حوزه اقتصاد مقاومتی است. هدف اصلی این مطالعه، بررسی و تفسیر مفهوم و ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی در کشور روسیه و مقایسه آن با کشور ایران است. نتایج تحقیق نشان از وجود شباهت‌ها و تفاوت‌های این مفهوم در هر دو کشور دارد. هر دو کشور ایران و روسیه، اقتصاد مقاومتی را راهکاری سازنده جهت تقویت اقتصاد داخلی حتی در صورت وجود تهدیدها و تحریم‌های کشورهای غربی در نظر می‌گیرند. تفاوت محسوس این مفهوم در این دو کشور را می‌توان در تعریف جامع تر آن در ایران - عدم اختصاص این مفهوم تنها در شرایط تحریم-، تعریف دفاعی - حمله ای اقتصاد مقاومتی در روسیه و وجود روح اقتصاد اسلامی در اقتصاد مقاومتی کشور ایران دانست.

طبقه‌بندی JEL: F51, F52.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، رشد اقتصادی، تحریم‌های اقتصادی، کشور روسیه.

۱. استادیار گروه مطالعات روسیه، آسیای میانه و قفقاز، دانشکده مطالعات جهان، دانشگاه تهران

مقدمه

اصطلاح و مفهوم اقتصاد مقاومتی، یکی از موضوعات مهم و مورد توجه کشور ایران در دهه اخیر بوده است که طبق نظر سلیمانی و سیدحسین‌زاده یزدی (۱۳۹۵)، در قالب یک مفهوم عقلی قرار می‌گیرد. بدین معنا که در هر جای دنیا اصل بر استحکام، مقاومت و قوام اقتصاد بوده و از این رو، اقتصاد مقاومتی، امری عقلایی و منطقی در هر کشوری قابل تصور است. اهمیت این مساله به میزانی است که نامگذاری سال‌ها از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی تحت همین عنوان در سال‌های ۱۳۹۵ (اقتصاد مقاومتی: اقدام و عمل) و ۱۳۹۶ (اقتصاد مقاومتی، تولید-اشتغال) و نیز به صورت غیر مستقیم در دیگر سال‌ها همچون سال‌های ۱۳۸۷ (سال نوآوری و شکوفایی)، ۱۳۸۸ (سال حرکت به سمت اصلاح الگوی مصرف)، ۱۳۸۹ (سال همت مضاعف، کار مضاعف)، ۱۳۹۰ (سال جهاد اقتصادی)، ۱۳۹۱ (تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه ایرانی)، ۱۳۹۲ (حماسه سیاسی و حماسه اقتصادی) عنوان شده است. با توجه به تهدیدهای اقتصادی از سوی کشورهای غربی، پتانسیل نیروی کار و سرمایه کشور و اهمیت رشد اقتصادی بر پایه توانمندی داخلی، موضوع اقتصاد مقاومتی مسئله‌ای مهم و تأثیرگذار برای کشور ایران محسوب می‌شود که نامگذاری سال‌ها به صورت مستقیم و غیر مستقیم بر آن از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی تأییدی بر اهمیت و ضرورت این مفهوم برای کشور ایران است.

علاوه بر توجه به مفهوم و پیاده سازی اقتصاد مقاومتی در کشور، مطالعه و بررسی الگوهای همسان و غیر همسان در سایر کشورها می‌تواند مفید قرار گرفته و توسعه هرچه بهتر این مفهوم را در کشور به ارمغان آورد. کشور روسیه به عنوان یک اقتصاد نفتی و شریک سیاسی ایران در منطقه که به ویژه از سال ۲۰۱۴ میلادی پس از تنش ایجاد شده در اوکراین در معرض هجوم تهدیدها و تحریم‌های اقتصادی کشورهای غربی قرار گرفته است، به عنوان یک مورد مطالعاتی بسیار خوب در این زمینه محسوب می‌شود. از سال ۲۰۱۴ میلادی و به دنبال وضع تحریم‌های کشورهای غربی علیه کشور روسیه، این کشور بحث اقتصاد مقاومتی و توسعه آن را در اولویت بخش‌های اقتصادی و پژوهش‌های رشته‌های علوم انسانی خود قرار داد. آشنایی با الگوی اقتصاد مقاومتی این کشور به عنوان یک کشور دارای اقتصاد انرژی محور می‌تواند ایده و چارچوب بهتری در عملی سازی و جهت دهی به سیاست‌های مصون سازی اقتصاد کشور ایران ارایه دهد.

هدف از این تحقیق، بررسی مفهوم اقتصاد مقاومتی در ادبیات اقتصادی کشور روسیه و نیز بررسی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی این کشور در برابر تحریم‌های اقتصادی غرب از سال ۲۰۱۴ میلادی و پس از ایجاد تنش میان روسیه - اوکراین خواهد بود. همچنین در بخشی از مقاله، به مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌های مفهوم اقتصاد مقاومتی در روسیه و ایران خواهیم پرداخت. روش تحقیق این پژوهش، روش کیفی و توصیفی - تحلیلی است. چنانکه در این روش، از رویکرد گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و مبتنی بر منابع سنتی و دیجیتال استفاده شده است. همچنین اسناد بالادستی و تحلیل مضمون نیز برای بررسی و مقایسه مفهوم اقتصاد مقاومتی در دو کشور ایران و روسیه مورد استفاده قرار گرفته اند.

براساس جستجوی نویسنده مقاله در پایگاه‌های مختلف مقالات علمی، چنین مطالعه موردی تاکنون انجام نگردیده است که خود جنبه نوآورانه بودن این تحقیق را تأیید می‌نماید. همچنین براساس ضرورت اقتصاد مقاومتی در کشور ایران و نامگذاری سال ۱۳۹۶ از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی به همین عنوان، جنبه کاربردی بودن و اهمیت این تحقیق قابل تأیید است. در ادامه، چارچوب این مقاله به صورت ذیل است:

بخش اول، اهمیت وجودی اقتصاد مقاومتی را به صورت بخشی از سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار می‌دهد. در بخش دوم، مروری بر روند و ویژگی‌های اقتصاد روسیه خواهیم داشت. در بخش بعد از تحقیق، اقتصاد مقاومتی در کشور روسیه را مورد توجه قرار می‌دهیم. بخش چهارم، شباهت و تفاوت میان مفهوم اقتصاد مقاومتی در ایران و روسیه را بررسی می‌نماید و بخش آخر، نتایج و یافته‌های تحقیق ارائه می‌شود.

۱. اقتصاد مقاومتی در سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران

مبحث اقتصاد مقاومتی یا مصونیت اقتصادی و لزوم توجه به آن، مختص زمان تحریم و جنگ نیست (هر چند در برخی از مطالعات انجام شده همچون هرورانی و خوشکلام خسروشاهی (۱۳۹۵)، اقتصاد مقاومتی حالتی است که نظام اقتصادی در وضعیت تهدید جدی دشمن به خود می‌گیرد یا همچون نوفرستی (۱۳۹۵)، اقتصاد مقاومتی معادل تاب آوری اقتصادی است که به معنای توان یک سیستم اقتصادی به ادامه فعالیت در یک حد قابل قبول پس از بروز تکانه‌ای همچون تحریم است) و در واقع یک چشم انداز بلندمدت پیش روی اقتصاد ایران در نظر گرفته می‌شود. این مفهوم که جز سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران است، می‌تواند منجر به رسیدن به شکوفایی اقتصاد و رفع مشکلات موجود در زیربخش‌های اقتصادی کشور حتی تحت تهدید یا تحریم دشمنان شود. اقتصاد مقاومتی فعال و پویا نیازمند برنامه‌ریزی استراتژیک و راهبردی، مبتنی بر مردمی کردن اقتصاد از طریق میدان دادن بیشتر به فعالان بخش خصوصی و رفع موانع و مشکلات این بخش است (مبینی و معمارزاده طهران، ۱۳۹۵).

با توجه به اهمیت موضوع توجه همه جانبه کشور به امر اقتصاد مقاومتی، در تاریخ ۳۰ بهمن ماه ۱۳۹۲، مقام معظم رهبری متن ابلاغیه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را به روسای قوای سه گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام شرح نمودند. ایشان در متن ابلاغیه، اقتصاد مقاومتی را معادل الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی دانسته و عملیاتی کردن آن را با توجه به استعدادها و سرشار معنوی و مادی و ذخایر و منابع غنی و متنوع و زیر ساخت‌های گسترده و مهمتر از همه، برخوردار از نیروی انسانی متعهد و کارآمد و دارای عزم راسخ برای پیشرفت، راه حل مناسبی جهت فائق آمدن بر مشکلات اقتصادی و ارائه الگویی الهام بخش از نظام اقتصادی اسلام برشمرده‌اند. ایشان، ۲۴ بند سیاست اقتصاد مقاومتی همانند تأمین شرایط و فعال سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی، توجه به اقتصاد دانش بنیان، محور قرار

دادن رشد بهره وری در اقتصاد، تأمین امنیت غذا و درمان، مدیریت مصرف، اصلاح نظام مالی کشور، حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالا، گسترش خدمات تجارت خارجی، ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات، توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز، صرفه جویی در هزینه‌های عمومی کشور، اصلاح نظام درآمدی دولت، افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی، با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله، ابلاغ فرمودند.

پس از بررسی بندهای سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی رهبر معظم انقلاب اسلامی، چند عنصر کلیدی قابل استخراج است. چنانکه امیری طهرانی‌زاده (۱۳۹۴) عنوان می‌نماید، اولین عنصر، نهادهای اقتصادی است که در متن سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به مبنی بودن آنها بر قانون اساسی و سند چشم‌انداز تصریح شده است. عنصر دوم، سازمان‌ها یا بخش‌های اقتصادی هستند که در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و اسناد بالاستی جمهوری اسلامی ایران تعریف شده‌اند. عنصر کلیدی سوم، عاملان یا کارگزاران اقتصادی هستند که همراه با سازمان‌ها در چارچوب قوانین و قواعد اقتصادی فعالیت می‌کنند. براین اساس می‌توان ذکر کرد که ابلاغ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی متوجه تنها یک نهاد یا سازمان یا کارگزار نیست و همه بازیگران اقتصاد می‌بایست تحولی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی را در خود ایجاد کنند.

به طور کلی می‌توان مؤلفه‌های کلیدی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی را به صورت زیر بیان نمود (شقایقی شهری و کریم، ۱۳۹۵):

اقتصاد مقاومتی، اقتصادی با فضای سالم و شفاف است، اقتصادی درونزا است، اقتصادی برون‌گرا است، اقتصادی عدالت بنیان است، اقتصادی مردمی است، اقتصادی دانش بنیان است، اقتصادی با ثبات و رقابت پذیر بوده و اقتصادی با دیپلماسی فعال است.

۲. مروری بر اقتصاد کشور روسیه

نظام حاکم بر اقتصاد فدراسیون روسیه، نظامی دگرگون شده از حالت اقتصاد دستوری (پیش از فروپاشی شوروی در اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی) که در آن دولت کمونیست مالکیت دارایی‌های اقتصادی، کنترل بازار نیروی کار و توزیع و بازتوزیع منابع را در اختیار داشت، به حالت اقتصاد آزاد یا اقتصاد بازار (پس از فروپاشی شوروی) را تجربه نموده است. در سال‌های اخیر، فرآیند جهانی شدن و پیوستن به سازمان تجارت جهانی (الحاق کشور روسیه به سازمان تجارت جهانی در سال ۲۰۱۲ میلادی صورت گرفت) به روند تکامل اقتصاد آزاد در فدراسیون روسیه سرعت ویژه‌ای بخشیده است. هر چند می‌بایست به این نکته اشاره شود که در طی زمان به دلیل اهمیت استراتژیک برخی از حوزه‌های اقتصادی همچون انرژی، کنترل و دخالت دولت بر ساز و کار این حوزه‌ها افزایش یافته و به نوعی نظام سرمایه‌داری دولتی در این بخش‌های اقتصادی شکل گرفته است. بسیاری از کارشناسان

اقتصادی وجود دو نظام اقتصادی متفاوت در اقتصاد فدراسیون روسیه را دلایل موفقیت این کشور در معادلات اقتصادی جهان می‌دانند. به بیان دیگر نظام اقتصادی سرمایه‌داری دولتی در بخش‌های کلیدی اقتصاد، ریسک و نوسانات ناشی از بحران‌های پولی و مالی را در این کشور به حداقل رسانده است که این امر به معنای کاهش انحرافات از مسیر توسعه و در نتیجه ثبات اقتصادی کشور است. به گونه‌ای که رشد کم نظیر این کشور از اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی، را مدیون وجود نظام سرمایه‌داری دولتی در بخش انرژی می‌دانند. اما در مقابل گروهی از اندیشمندان اقتصادی، این سبک نظام دوگانه را در یک کشور مناسب نمی‌دانند. به نظر آن‌ها، از آنجا که زنجیره فعالیت‌های اقتصادی بین حوزه‌های مختلف وجود دارد از این رو، نظام سرمایه‌داری دولتی و نظام اقتصاد آزاد دچار همپوشی شدید در برخی حوزه‌های اقتصادی شده و در نتیجه ممکن است چالش‌هایی برای بخش خصوصی داخلی و سرمایه‌گذاران خارجی از لحاظ تسهیلات بانکی و حقوق مالکیت معنوی به وجود آورد.

در ساختار اقتصاد فدراسیون روسیه به عنوان یک اقتصاد نوظهور در حال توسعه، بخش خدمات که شامل تجارت، حمل و نقل، رستوران، هتلداری، اطلاعات و ارتباطات، خدمات مالی، املاک و مستغلات، مدیریت بخش عمومی، امنیت، آموزش، بهداشت و غیره می‌شود بیشترین درصد، و پس از آن بخش صنعت (صنایع غذایی، تولید منسوجات و پوشاک، تولید محصولات چرمی، کفش، تولید چوب، کاغذ و خمیر آن، صنعت فرآورده‌های نفتی، مواد شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، تولید ماشین‌آلات و تجهیزات، ساخت تجهیزات الکتریکی و حمل و نقل و غیره)، بخش ساختمان، "کشاورزی، جنگلداری و شیلات" به ترتیب بیشترین سهم از ساختار اقتصاد این کشور را به خود اختصاص داده‌اند.

در مورد توسعه بخش‌های مختلف اقتصادی، به غیر از انرژی، سایر اجزای مدل اقتصادی روسیه در طی سال‌های اخیر رشد چشمگیری نیافته است. از مهم‌ترین دلایل این امر به عقیده باژنوا (۲۰۱۱)، عدم باور جامعه از اقتصاد به عنوان یک حوزه پیش‌برنده کشور، حضور فرهنگ و طرز تفکر کمونیستی مبنی بر بسته بودن اقتصاد، اقتصاد با بروکراسی بالا و عدم اعتقاد به تمرکززدایی فعالیت‌های اقتصادی بوده است. این دلایل باعث عدم به وجود آمدن مدل اقتصادی واحد در این کشور شده است. حتی بازسازی‌های اقتصادی مختلفی که اقتصاد روسیه تا به حال تجربه نموده، نتوانسته موجب رشد محسوس صنایع مختلف با کمک بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری‌های خارجی شود و به نوعی مدل اقتصادی این کشور را به میزان زیادی تک بعدی ساخته است. تک بعدی بودن مدل اقتصادی فدراسیون روسیه موجب آن شده است که بُعد انرژی، فراتر از یک بخش از حوزه اقتصادی شود و در بسیاری از زمان‌ها، نقش یک کالا و خدمت اقتصادی را ایفا نموده و به عقیده ایگوروا (۲۰۱۴) به عنوان اهرم فشار سیاسی روسیه و نیز حوزه تحریمی این کشور توسط سایر قدرت‌های جهان قرار گیرد.

۳. اقتصاد مقاومتی در کشور روسیه

عبارت اقتصاد مقاومتی در ادبیات آکادمیک روسیه اغلب تحت دو عنوان "اقتصاد ضد تحریم" و "اقتصاد مقاومتی" یاد می‌شود. در بسیاری از منابع، تاریخ شروع این مفهوم در کشور روسیه به محاصره شهر لنینگراد^۳ (شهر سنت پترزبورگ فعلی) شوروی به مدت بیش از ۲ سال توسط ارتش آلمان در حین جنگ جهانی دوم باز می‌گردد. زمانی که تعداد زیادی از کارخانجات و زیرساخت‌های اقتصادی توسط بمباران هواپیماهای ارتش نازی آلمان و متحدانش نابود و در واکنش به این اتفاقات ناگوار اقتصادی، فرماندهان ارتش روسیه در آن زمان با مدیریت منابع اقتصادی، مانع از فلج شدن کامل اقتصاد این شهر در طول جنگ شدند. البته در این برهه از زمان مفهوم "مقاومت اقتصادی" بیشتر از "اقتصاد مقاومتی" احساس می‌شود. از لحاظ مفهومی می‌توان به این مساله اشاره داشت که مفهوم مقاومت اقتصادی یک واکنش یا عکس‌العمل و اقتصاد مقاومتی یک کنش یا عمل است. مقاومت اقتصادی پس از رخدادن یک اتفاق غیر منتظره (شوک برون‌زا) همچون جنگ، تحریم، بلایای طبیعی و غیره در یک کشور اتفاق می‌افتد و بیشتر منجر به ریاضت اقتصادی می‌شود. در حالی که اقتصاد مقاومتی یک سیاست رو به جلو بوده و عمل یا کنشی است که منجر به طراحی نظام اقتصادی محکم و بدون نقطه ضعف می‌شود (براساس آموزه‌های اقتصاد اسلامی، جهاد اقتصادی نقش پیش برنده در اقتصاد مقاومتی دارد (دانایی فرد (۱۳۹۰)).

از لحاظ تاریخی، به مرور زمان و با شدت گرفتن تحریم‌های غرب علیه فدراسیون روسیه علی‌الخصوص پس از تنش ایجاد شده در اوکراین از سال ۲۰۱۴ میلادی (تحریم‌ها علیه روسیه با امضای سند تحریم توسط باراک اوباما رییس جمهور آمریکا در ۶ مارس سال ۲۰۱۴ میلادی آغاز و توسط اتحادیه اروپا، استرالیا، کانادا و نروژ حمایت گشت)، اقتصاد مقاومتی بیشتر معنای اقتصاد ضد تحریم گرفت. اقتصادی که می‌تواند در زمان تحریم، ضربه پذیری کمتری داشته باشد و هم قدرت ضربه زنی به اقتصاد کشورهای تحریم کننده داشته باشد. به طور کلی زمانی که یک کشور بتواند میزان نفوذ خود در اقتصاد کشورهای مختلف را بیشتر کند و حیات آن‌ها را به اقتصاد خود گره بزند، ریسک اعمال تحریم از سوی آن‌ها را کم خواهد نمود. بنابراین تفاوتی مهمی که در این نوع اقتصاد مقاومتی مشاهده می‌شود تلاش در جهت نفوذ اقتصادی در کشورهای اعمال کننده تحریم (که اغلب آمریکا و اتحادیه اروپا هستند) در کنار مصون سازی اقتصاد از اثرات منفی تحریم‌ها و محدودیت‌ها است.

از لحاظ قانونی، آغاز اقتصاد مقاومتی نوین در روسیه به سال ۲۰۰۷ میلادی باز می‌گردد هنگامی که وضع سیاست‌های اقتصادی روسیه به سمت توسعه بخش شرکت‌های دولتی و توسعه فعالیت‌های سیستم مالی در

1. Anti-Sanctions (Антисанкции)
2. Экономика сопротивления
3. Leningrad Blockade

سطح جهانی حرکت کرد. نتیجه این سیاست ها، تقویت وضعیت اقتصادی روسیه در بازارهای جهانی و افزایش قدرت رقابتی روسیه در بازارهای مالی جهانی بود. همچنین در ماه ژانویه سال ۲۰۱۰ میلادی، رییس جمهور کشور روسیه، دیمیتری مدودوف قانون "دکترین امنیت غذایی فدراسیون روسیه" را امضا نمود. به دلیل وابستگی واردات محصولات غذایی و کشاورزی از کشورهای اروپای غربی (حدود ۴۰ درصد در سال ۲۰۱۰ میلادی)، این قانون فصل جدیدی در فعالیت‌های اقتصادی داخل کشور روسیه ایجاد کرد. دوره‌ای که براساس آن توسعه پایدار تولیدات مواد خوراکی روسیه رقم می‌خورد. در ۶ اگوست سال ۲۰۱۴ میلادی، رئیس جمهور روسیه، ولادیمیر پوتین، قانون تخصصی سازی بخش‌های اقتصادی در جهت تأمین امنیت اقتصادی فدراسیون روسیه را امضا کرد.^۱ به گونه‌ای که با وضع تحریم‌های اقتصادی غرب مقابل روسیه در سال ۲۰۱۴ میلادی، ولادیمیر پوتین رییس جمهور روسیه، دستور ممنوعیت ورود کالاهای غذایی همچون گوشت، محصولات لبنی، ماهی، سبزیجات و میوه‌جات از اروپای غربی را صادر نمود. با تمدید تحریم‌های روسیه توسط اتحادیه اروپا در ۲۲ ژوئن سال ۲۰۱۵ میلادی به مدت شش ماه، رئیس جمهور کشور روسیه در ۲۵ ژوئن همان سال، تحریم ورود کالاهای کشاورزی از این اتحادیه و شرکای آن را تا ۶ اگوست ۲۰۱۶ میلادی تمدید نمود. در کنار تحریم‌ها و انجام سیاست‌های ضد تحریمی در زمینه محصولات کشاورزی، بسیاری از شرکت‌های بزرگ آمریکایی همچون اکسون موبیل که در پروژه‌های انرژی علی‌الخصوص میادین نفت و گاز این کشور مشغول بودند، شروع به کاهش فعالیت‌های خود در این کشور نمودند که روسیه با اعمال فشار قیمتی صادرات انرژی خود به اکراین و اتحادیه اروپا، توانست آن شرکت‌ها را به فعالیت برگرداند و یا فعالیت شرکت‌های بین‌المللی نفتی بزرگ دیگری را در کشور خود توسعه دهد (تیزوا و قیوم)^۲ (۲۰۱۶)). همچنین بخشی از تحریم‌های کشورهای غربی (به ویژه کشورهای عضو اتحادیه اروپا) در مقابل صنعت بانکداری (برای مثال بانک‌های "اسپربانک"^۳، "وت.ب."^۴، "گازپروم بانک"^۵، "ونشاکونوم بانک"^۶ و "روس سلخازبانک"^۷) و دسترسی بانک‌های این کشور به جریان مالی جهانی بود. هدف از اعمال این تحریم‌ها، قطع دسترسی بانک‌های بزرگ فدراسیون روسیه به بازارهای سرمایه اتحادیه اروپا بود (آکیندینوا و دیگران)^۸ (۲۰۱۶)). این تحریم‌های مالی، همچنین فروش اوراق قرضه شرکت‌های روسی توسط بانک‌های این کشور و نیز خدمات مالی آن‌ها را در اتحادیه اروپا محدود نمود. در برابر این اقدامات نیز بانک مرکزی روسیه،

۱. متن قانون به زبان روسی در لینک زیر موجود است:

<http://kremlin.ru/events/president/news/46404>

2. Tuzova and Qayum (2016)

3. Sberbank

4. VTB

5. Gasprombank

6. Vnesheconombank

7. Rosselkhozbank

8. Akindinova et al. (2016)

اقدام به محدود سازی فعالیت بانک‌های خارجی در کشور و نیز اعمال سیاست‌های پولی (همچون تغییر نرخ‌های سود از طریق نرخ کلیدی) مناسب و به موقع جهت رفع اثرات منفی این تحریم‌ها نمود (یکی از نکات مهم در اجرای اقتصاد مقاومتی، اجرای به موقع یک سیاست مناسب است. اجرای یک سیاست پولی درست و عالی در زمان نادرست ناکارآمد است) - مطالعاتی همچون تحقیق آنکودینو و دیگران^۲ (۲۰۱۷) نشان می‌دهد که بازار سهام روسیه از محل تحریم‌ها دچار شکست ساختاری نشده و نوسانات این بازار رابطه معناداری با وضع تحریم‌ها نداشته است. نکته‌ای که می‌بایست به آن اشاره شود تغییرات میزان تولید ناخالص داخلی روسیه در زمان اعمال تحریم‌ها است. جدول زیر، مقدار تولید ناخالص داخلی کشور روسیه را به صورت فصلی از سال ۲۰۱۱-۲۰۱۶ میلادی به قیمت سال پایه ۲۰۱۱ نشان می‌دهد.

جدول-۱. میزان تولید ناخالص داخلی روسیه، ۲۰۱۱-۲۰۱۶ میلادی

تولید ناخالص داخلی، میلیارد روبل، به قیمت‌های پایه سال ۲۰۱۱ میلادی						سه ماه سال
۲۰۱۶	۲۰۱۵	۲۰۱۴	۲۰۱۳	۲۰۱۲	۲۰۱۱	
۱۳۵۷۶,۲	۱۳۷۳۶,۲	۱۴۱۲۹,۹	۱۴۰۳۹,۴	۱۳۹۵۴,۶	۱۳۲۵۵,۳	سه ماه اول
۱۴۵۲۲,۱	۱۴۶۰۵,۴	۱۵۲۹۷,۴۱	۱۵۱۳۱,۰	۱۴۹۶۱,۰	۱۴۳۴۵,۳	سه ماه دوم
۱۵۴۳۳,۷	۱۵۸۲۳,۶	۱۵۴۳۲,۶	۱۶۲۸۹,۶	۱۶۱۰۲,۳	۱۵۶۱۵,۱	سه ماه سوم
۱۶۴۸۲,۴۸	۱۶۵۱۶,۸	۱۷۱۷۱,۱	۱۷۱۲۸,۹	۱۶۷۸۰,۴	۱۶۴۸۲,۴	سه ماه چهارم

منبع: مرکز آمار فدراسیون روسیه^۳

طبق جدول فوق، مشاهده می‌شود که تولید ناخالص داخلی کشور روسیه در سه ماه‌های سال ۲۰۱۵ نسبت به سال ۲۰۱۴ میلادی کاهش داشته است. همچنین این متغیر در سال ۲۰۱۶ میلادی حدود ۱/۱۶٪ نسبت به میزان خود در سال ۲۰۱۵ میلادی کاهش داشته است. اما باید عنوان شود که کاهش تولید ناخالص داخلی بیش از تأثیر تحریم‌ها، از محل افت شدید قیمت جهانی نفت بوده است. پس در تحلیل‌های خود می‌بایست نقش

1. Key rate
2. Ankudinov et al. (2017)
3. http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/importexchange/

متغیرهای برون‌زای دیگر را نیز در تغییرات متغیرهای اقتصاد کلان روسیه در نظر داشته باشیم تا دچار خطا نشویم.

یکی از نکات حائز اهمیت در اقتصاد مقاومتی کشور روسیه، وجود برنامه‌ریزی و شناسایی اهرم‌های شتاب‌دهنده رسیدن به مصونیت اقتصادی در این کشور است. مسأله برنامه‌ریزی و شناسایی اهرم‌های شتاب‌دهنده اقتصاد مقاومتی در سال ۲۰۱۵-۲۰۱۴ میلادی در کشور روسیه انجام و به صورت زیر شناسایی شده و مورد توجه قرار گرفتند (لگینووا و دیگران، ۲۰۱۵):

- الف- توسعه بخش کشاورزی و صنعت شیلات داخلی
- ب- توسعه و بومی سازی فناوری
- ج- توسعه شبکه‌های لجستیک داخلی
- د- ایجاد هماهنگی بیشتر میان شبکه‌های تولید و تجارت محصولات کشاورزی
- ه- توسعه همکاری بیشتر با کشورهای منطقه
- و- ایجاد سیستم پرداخت داخلی.

برای مثال در مورد اهرم شتاب دهنده "الف" که توسعه بخش کشاورزی است، مشاهده می‌شود که، به دلیل تحریم‌های روسیه توسط دولت‌های غرب از سال ۲۰۱۴ میلادی و نیز تنش میان روسیه و ترکیه در سال ۲۰۱۵ میلادی، فدراسیون روسیه سیاست ضد تحریمی و جانشینی واردات را در بخش کشاورزی آغاز نمود که طبق مرکز آمار روسیه رشد قابل توجهی در تولید محصولات کشاورزی داخلی طی سال‌های بعد از تحریم ایجاد کرد. جدول زیر تغییرات تولیدات محصولات کشاورزی این کشور را طی سال‌های ۲۰۱۶-۲۰۱۴ نشان می‌دهد.

جدول ۲- تولیدات کشاورزی فدراسیون روسیه، ۲۰۱۶-۲۰۱۴ میلادی

منطقه	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	رشد سالانه سال ۲۰۱۶ میلادی
حجم تولید گندم (هزار تن)				
فدراسیون روسیه (میلیون تن)	۱۰۵/۳	۱۰۴/۸	۱۲۰/۷	۱۱۵/۲
ناحیه فدرالی مرکز	۲۵۹۹۷/۲	۲۵۰۲۴/۸	۲۷۸۳۱/۳	۱۱۱/۲
ناحیه فدرالی شمال غرب	۹۴۴/۸	۱۱۲۵/۳	۹۱۲/۷	۸۱/۱
ناحیه فدرالی جنوب	۲۸۱۰۰/۹	۲۸۵۳۷/۱	۳۲۶۱۶/۱	۱۱۴/۳
ناحیه فدرالی شمال قفقاز	۱۱۰۱۲/۳	۱۱۴۴۸/۴	۱۳۲۷۲/۱	۱۱۵/۹
ناحیه فدرالی ولگا	۲۰۹۱۸/۹	۱۸۸۷۵/۷	۲۴۵۳۱	۱۳۰

۱۰۶/۸	۵۶۴۴/۳	۵۲۸۶/۳	۲۵۴۹/۳	ناحیه فدرالی اورال
۱۰۹/۱	۱۵۰۵۹/۷	۱۳۸۰۳/۶	۱۳۰۱۸/۳	ناحیه فدرالی سبیری
۱۱۷/۵	۸۰۴/۶	۶۸۴/۷	۷۳۳/۳	ناحیه فدرالی خاور
حجم تولید چغندر قند (هزار تن)				
۱۳۱/۶	۵۱/۴	۳۹	۳۳/۵	فدراسیون روسیه (میلیون تن)
۱۳۰/۹	۲۸۴۳۷	۲۱۷۲۳	۱۸۰۴۳/۹	ناحیه فدرالی مرکز
۱۴۲/۱	۱۱۰۳۱/۱	۷۷۶۴/۶	۷۲۹۷/۱	ناحیه فدرالی جنوب
۱۴۰/۲	۲۹۲۳/۱	۲۰۸۴/۷	۲۱۳۴/۲	ناحیه فدرالی شمال قفقاز
۱۱۸/۲	۷۸۴۴/۵	۶۶۳۸/۶	۵۴۸۲/۸	ناحیه فدرالی ولگا
۱۳۸	۱۱۳۱/۱	۸۱۹/۶	۵۵۵/۴	ناحیه فدرالی سبیری
حجم تولید سیب زمینی (هزار تن)				
۹۲/۵	۳۱/۱	۳۳/۶	۳۱/۵	فدراسیون روسیه (میلیون تن)
۸۸	۹۷۱۲/۹	۱۱۰۴۲/۲	۹۴۹۵	ناحیه فدرالی مرکز
۹۰/۷	۱۴۳۳/۸	۱۵۸۰/۷	۱۴۴۱/۹	ناحیه فدرالی شمال غرب
۹۹/۷	۲۱۰۹/۳	۲۱۱۴/۹	۲۱۶۴/۵	ناحیه فدرالی جنوب
۱۰۱/۲	۱۴۹۱/۱	۱۴۷۳/۷	۱۳۷۵/۳	ناحیه فدرالی شمال قفقاز
۸۹/۵	۷۵۰۴/۶	۸۳۸۵/۶	۷۷۷۶/۸	ناحیه فدرالی ولگا
۹۴/۳	۲۳۹۰/۶	۲۵۳۵/۴	۲۶۱۲/۷	ناحیه فدرالی اورال
۱۰۰/۴	۵۳۴۶/۹	۵۳۲۴/۱	۵۳۳۰/۴	ناحیه فدرالی سبیری
۸۵	۱۱۱۸/۶	۱۱۸۹/۲	۱۳۰۴/۸	ناحیه فدرالی خاور
حجم تولید شیر (هزار تن)				
۹۹/۸	۳۰/۷	۳۰/۸	۳۰/۸	فدراسیون روسیه (میلیون تن)
۱۰۰/۳	۵۴۲۴/۶	۵۴۰۶/۳	۵۳۹۳/۴	ناحیه فدرالی مرکز
۱۰۲/۵	۱۸۱۹/۷	۱۷۷۵/۶	۱۷۰۸/۷	ناحیه فدرالی شمال غرب
۱۰۰/۹	۳۵۶۸/۲	۳۵۳۷/۳	۳۵۷۱/۸	ناحیه فدرالی جنوب
۱۰۱	۲۷۸۳/۴	۲۷۵۴/۶	۲۷۲۵/۸	ناحیه فدرالی شمال قفقاز
۹۹/۱	۹۴۱۱/۸	۹۴۹۲/۶	۹۴۶۷/۳	ناحیه فدرالی ولگا
۹۹/۶	۱۸۹۹/۸	۱۹۰۶/۷	۱۹۹۸/۳	ناحیه فدرالی اورال
۹۸/۱	۵۲۸۵/۲	۵۳۸۶/۵	۵۳۸۹/۳	ناحیه فدرالی سبیری
۸۹/۹	۵۳۱/۶	۵۳۷/۲	۵۳۶/۴	ناحیه فدرالی خاور

حجم تولید تخم مرغ (میلیون عدد)				
فدراسیون روسیه (میلیارد عدد)	۴۱/۹	۴۲/۶	۴۳/۵	۱۰۲/۲
ناحیه فدرالی مرکز	۸۶۱۸/۳	۸۸۵۲	۹۱۵۴/۹	۱۰۳/۴
ناحیه فدرالی شمال غرب	۴۳۲۷	۴۲۱۲/۱	۴۱۸۴/۱	۹۹/۳
ناحیه فدرالی جنوب	۴۹۷۹/۴	۵۰۹۰/۳	۵۵۹۸	۱۱۰
ناحیه فدرالی شمال قفقاز	۱۴۳۱/۳	۱۴۲۳/۹	۱۴۰۶/۲	۹۸/۸
ناحیه فدرالی ولگا	۱۰۵۶۰/۳	۱۰۷۱۳/۳	۱۰۹۴۱/۱	۱۰۲/۱
ناحیه فدرالی اورال	۴۴۱۹/۹	۴۵۷۶/۳	۴۵۵۵	۹۹/۵
ناحیه فدرالی سبیری	۶۳۳۲/۹	۶۵۲۸/۶	۶۵۱۵/۶	۹۹/۸
ناحیه فدرالی خاور	۱۱۹۱	۱۱۷۵/۲	۱۱۷۲/۶	۹۹/۸

منبع: مرکز آمار فدراسیون روسیه

به طور کلی اهمیت شناسایی این اهرم‌ها، نیز در ادبیات اقتصاد مقاومتی کشور ایران عنوان شده است. برای مثال پژوهنده (۱۳۹۴) عنوان نموده است که اولویت نخست در اقتصاد مقاومتی، تحلیل نقطه‌های فشار است. به طور کلی این نقاط، نقاط ضعف و نشانه وابستگی ما به بیگانگان بوده و می‌بایست بر آنها متمرکز شویم تا از این طریق، ضعف‌ها را به قوت و تهدیدها را به فرصت تبدیل کنیم.

از لحاظ بازخورد اقتصاد ضد تحریمی یا به تعبیری اقتصاد مقاومتی کشور روسیه، در پیمایش تحقیقی مرکز مطالعاتی لوادا، دو سوال از مردم روسیه پرسیده شده بود و نتایج زیر به دست آمد:

الف- در مورد اینکه آیا روسیه به اقتصاد مقاومتی یا ضد تحریمی ادامه دهد یا خیر؟ ۷۲٪ (بسیار موافق و موافق)، ۱۸٪ (کاملاً مخالف و مخالف) و ۱۰٪ نظری نداشتند.

ب- در مورد استفاده از محصولات داخلی در شرایط تحریم نیز ۷۶٪ از پاسخ دهندگان کاملاً موافق و موافق استفاده از محصولات داخلی بوده‌اند.

نتایج این پیمایش نشان از همسویی مردم روسیه با سیاست‌های اقتصاد مقاومتی این کشور در مقابل تحریم‌های اقتصادی دارد. این نکته همان پیش نیاز عزم ملی در اقتصاد مقاومتی است که در ادبیات تعریف شده این مفهوم در اقتصاد ایران نیز بیان می‌شود. زمانی که همسویی آحاد جامعه با سیاست‌های اقتصاد مقاومتی

1. Levada Center

۲. جهت مطالعه پیمایش کامل در مرکز مطالعاتی تحقیقاتی لوادا می‌توانید به لینک زیر مراجعه نمایید

ایجاد شود، تولید ملی و مصرف محصولات داخلی توسعه بیشتر یافته و کمک بسیاری به توانمند سازی اقتصادی داخلی یک کشور می‌کند.

۴. شباهت و تفاوت اقتصاد مقاومتی در ایران و روسیه

در بخش قبل مفهوم و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در روسیه را توضیح و تشریح نمودیم. در این بخش سعی خواهیم نمود تا شباهت و تفاوت اقتصاد مقاومتی روسیه را با این مفهوم در کشور ایران مقایسه نماییم. اما قدم نخست جهت آرایه و درک بهتر تفاوت‌ها و شباهت‌های این مفهوم در دو اقتصاد ایران و روسیه بهتر است که در جدولی به صورت اختصار مقایسه متغیرهای کلان اقتصادی دو کشور را بررسی کنیم تا با درک تفاوت‌های اقتصادی دو کشور، به تفاوت و شباهت مفهوم اقتصاد مقاومتی در این دو کشور پی ببریم. گفتنی است به دلیل مشاهده تفاوت آماری در پایگاه‌های داده‌ای دو کشور و جهان، از پایگاه داده قابل اعتماد بانک جهانی استفاده شده است تا احتمال خطای آماری از دو پایگاه داده مختلف کاهش یابد. همچنین لازم به ذکر است که در کنار تحریم‌های اعمال شده کشورهای غربی از سال ۲۰۱۴ میلادی، اقتصاد روسیه دستخوش چالش‌هایی همچون کاهش شدید قیمت جهانی نفت، رشد ارزش دلار، یورو و سایر ارزها نسبت به روبل روسیه شده است که در این تحقیق فرض کرده ایم که این متغیرها ثابت هستند!

جدول-۳. مقایسه متغیرهای کلان اقتصادی ایران و روسیه، ۲۰۱۵-۲۰۰۰ میلادی

متغیر اقتصادی	کشورها	میانگین ۲۰۱۰-۲۰۱۵ میلادی	میانگین ۲۰۰۵-۲۰۱۰ میلادی	میانگین ۲۰۰۰-۲۰۰۵ میلادی
رشد سالانه اقتصاد (/.)	ایران	۱/۲۸	۴/۸۰	۵/۵۸
	روسیه	۱/۷۵	۴/۱۶	۴/۷۸
درجه باز بودن تجاری (/.)	ایران	۴۱/۶۶	۵۰/۵۵	۴۸/۲۹
	روسیه	۴۸/۹۲	۵۲/۵۵	۶۰/۲۲
تورم (/.)	ایران	۱۹/۷۲	۱۴/۹۸	۲۰/۲۰
	روسیه	۱۱/۲۶	۱۳/۷۳	۲۰/۵۰
رشد شهرنشینی (/.)	ایران	۲/۰۲	۲/۰۵	۲/۴۰

۱. به دلیل پیچیدگی‌های محیط پیرامون، مقایسه ایستا یک راه حل در مقابل مقایسه پویا می باشد. در این تحقیق، مطالعه براساس مقایسه ایستا انجام شده است.

روسیه	۰/۲۳	-۰/۰۸	-۰/۳۹
ایران	۱۲/۸۲	۱۱/۷۱	۱۲/۰۳
روسیه	۶/۰۳	۷	۸/۴۳

منبع: بانک جهانی

طبق جدول فوق، میانگین ۵ ساله طی ۱۵ سال ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۵ میلادی متغیرهای اقتصادی این دو کشور به جز رشد شهرنشینی بسیار نزدیک به یکدیگر هستند (در مورد رشد شهرنشینی این نکته باید ذکر گردد که برخی عوامل همچون توسعه یکسان شهرها، وجود قانون ثبت نام شهروندان، درجه سیالیت افراد را در مناطق روسیه به شدت کاهش داده است). نزدیک بودن آهنگ حرکت و تغییر متغیرهای اقتصادی در دو کشور تاییدی است بر شباهت رفتار اقتصادی آن دو. بنابراین می‌توان الگوی استفاده شده اقتصاد مقاومتی در کشور روسیه را با تغییرات کم بومی شونگی، مطالعه و طریق راه نمود. هرچند می‌بایست به این نکته اشاره شود که تفاوت اقتصادی در این دو کشور نیز وجود داشته و خود بر شیوه طراحی و اجرای اقتصاد مقاومتی بی تأثیر نیست. اما با فرض نبود یا ثابت بودن این تفاوت‌ها، می‌توان مطالعه تطبیقی مفیدی را انجام داد.

از نقطه نظر شباهت، ابتدا می‌بایست ذکر شود که در هر دو کشور استفاده و پیاده سازی این مفهوم راه حل اساسی جهت تقویت اقتصاد داخلی تعریف شده است. راه حلی که هرگونه تهدید یا تحریم اقتصادی از یک یا چند کشور ثالث را بی اثر یا کم اثر می‌نماید. بنابراین از لحاظ اعتقاد و باور اقتصادی، در هر دو کشور، اساس و زیربنای مقابله با اثرات منفی تحریم‌های اقتصادی، پیاده سازی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است. چنانکه آنکیدینو و دیگران (۲۰۱۷) در تحقیق خود با عنوان "تحریم‌ها و بازار سهام روسیه" به این امر اشاره داشته‌اند که اولویت نخست کشور روسیه در مقابل تحریم‌های غرب، اجرای سیاست‌های اقتصاد ضد تحریمی (اقتصاد مقاومتی) بوده است. همچنین در بسیاری از مطالعات انجام شده در کشور ایران همچون یلفانی و دیگران (۱۳۹۵) رابطه معکوس میان اقتصاد مقاومتی و اثرات منفی تحریم‌ها نشان داده شده است.

دوم آنکه، یک همسویی و اتحاد ملی در اجرای اقتصاد مقاومتی در هر دو کشور وجود دارد. زمانی که مردم جامعه که تولیدکننده و مصرف‌کننده یک بازار اقتصادی را تشکیل می‌دهند اهمیت و ضرورت وجودی اقتصاد مقاومتی را درک کنند، پیاده سازی آن آسان‌تر خواهد شد. چرا که اتحاد ملی در زمینه پذیرش جنبه‌های مختلف اقتصاد مقاومتی خود اصلاح الگوی مصرف و مباحث حمایت از تولیدکننده داخلی را به همراه دارد.

سوم آنکه اقتصاد مقاومتی، چرخشی در سیاست تجارت خارجی این دو کشور ایجاد نموده که بازارهای واردات و صادرات آنها به سمت آسیایی شدن و ضد اروپایی شدن رفته است (در مورد ایران به مطالعه پژوهشی

پاپوا و رسولی نژاد^۱ (۲۰۱۶) مراجعه شود). برای مثال جدول ۴، جغرافیای واردات کالاها و خدمات از کشورهای مختلف به کشور روسیه را بعد از اعمال تحریم‌های اقتصادی در سال ۲۰۱۴ میلادی نشان می‌دهد.

جدول ۴- جغرافیای واردات کالاها و خدمات به کشور روسیه، ژانویه ۲۰۱۵- ژانویه ۲۰۱۷ میلادی

کشور وارد کننده به روسیه		ژانویه ۲۰۱۷ میلادی		ژانویه ۲۰۱۶ میلادی		ژانویه ۲۰۱۵ میلادی	
	% کل	میلیون دلار	% کل	میلیون دلار	% کل	میلیون دلار	% کل
کشورهای اتحادیه اروپا	۲۰/۴	۳۹۴	۱۹/۲	۲۸۸	۲۱/۴	۳۱۰	
ایران	۱/۹	۳۶/۱	۱/۷	۲۵/۱	۱/۳	۲۲/۷	
ترکیه	۳/۶	۶۸/۷	۲/۲	۳۲/۴	۱/۲	۳۰/۳	
چین	۶/۵	۱۲۵	۷/۴	۱۱۰	۶/۸	۱۰۱	

منبع: مرکز داده فدراسیون روسیه^۲

طبق جدول جغرافیای واردات به کشور روسیه می‌توان گفت پس از اعمال تحریم، واردات اتحادیه اروپا به کشور روسیه کاهش محسوسی از ۳۱۰ میلیون دلار به ۲۸۸ میلیون دلار پیدا کرد. اما با توجه به اعمال فشارهای تحریمی و ایجاد تنش روسیه در سازمان تجارت جهانی، مجدداً رابطه تجاری این دو کشور در سال ۲۰۱۷ میلادی حتی از سال ۲۰۱۵ میلادی نیز فزونی یافت و به میزان ۳۹۴ میلیون دلار رسید. همچنین واردات از کشورهای همچون ترکیه و ایران بعد از سال ۲۰۱۴ میلادی دچار رشد شده است. به گونه‌ای که حجم واردات از کشور ترکیه به کشور روسیه از ۳۰/۳ میلیون دلار در ژانویه سال ۲۰۱۵ میلادی به ۶۸/۷ میلیون دلار در ژانویه سال ۲۰۱۷ رسیده و همچنین کشور ایران وارداتی به میزان ۲۲/۷ میلیون دلار در ژانویه سال ۲۰۱۵ میلادی و ۳۶/۱ میلیون دلار در ژانویه سال ۲۰۱۷ میلادی به کشور روسیه داشته است. کشور چین هم جز کشورهایی بوده است که به دلیل فشار تحریم‌های غرب علیه روسیه، واردات خود را به این کشور افزایش داده است. به گونه‌ای که حجم واردات این کشور از ۱۰۱ میلیون دلار در ژانویه سال ۲۰۱۵ میلادی به ۱۲۵ میلیون دلار در ژانویه سال ۲۰۱۷ میلادی رسیده است.

از نقطه نظر تفاوت میان مفهوم اقتصاد مقاومتی در دو کشور ایران و روسیه می‌توان به این نکات اشاره داشت که اولاً اقتصاد مقاومتی در ایران مختص دوران تحریم نیست و در واقع یک مفهوم خودسازی اقتصادی در کشور را دارد که می‌تواند ابزاری جهت ورود به دوره کامل تر اقتصاد کشور ایران باشد. اما در کشور روسیه، اقتصاد

1. Popova and Rasoulinezhad (2016)

2. http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/importexchange/

مقاومتی مفهومی منتج شده از وجود تحریم‌های اقتصادی است. به صورتی که در ادبیات رایج اقتصادی روسیه (همانند نوریف و بوسیگین^۱(۲۰۱۶)) از آن، به اقتصاد ضد تحریمی نیز یاد می‌شود. اقتصادی که تنها در زمان وقوع تحریم‌ها می‌تواند با کمک اقتصاد مقاومتی، رشد و پیشرفت نماید و در نبود تحریم‌ها، اقتصاد به حالت و شکل سابق خود بر می‌گردد. دوم آنکه در کشور ایران، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به دنبال تقویت و قدرتمند نمودن پایه‌های اقتصاد داخلی کشور است اما در کشور روسیه، یکی از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، در کنار تقویت اقتصاد داخلی، ضربه به کشورهای تحریم‌کننده نیز مد نظر است. چنانکه، از سال ۲۰۱۴ میلادی تاکنون، به دلیل وضع تحریم توسط اروپای غربی، روسیه واردات محصولات کشاورزی از این منطقه را محدود نمود (وتروا و تیتیمووا^۲(۲۰۱۷)) تا با وارد نمودن ضربه اقتصادی، آنها را نیز دچار چالش و مشکل اقتصادی سازد. همچنین از آن سال روسیه شکایات فراوانی در سازمان تجارت جهانی نسبت به تحریم‌های کشورهای غربی نموده است تا بتواند آنها را در سازمان‌های بین‌المللی نیز درگیر سازد (استرلکوا^۳(۲۰۱۴)). چون به طور کلی اعضای سازمان تجارت جهانی نمی‌توانند براساس قوانین این سازمان، محدودیتی همچون ایجاد محدودیت تجاری برای دیگر اعضای سازمان تجارت جهانی ایجاد کنند (لیبمن و تملین^۴(۲۰۱۵)). این تفاوت در الگوی اقتصاد مقاومتی دو کشور از محل همگرایی بیشتر کشور روسیه با اقتصادهای جهان منتج می‌شود. اقتصاد روسیه چه به لحاظ سهم شرکت‌های غربی و چه به لحاظ جایگاه در جوامع اقتصادی مختلف جهان از جایگاه قویتری نسبت به ایران برخوردار است و این جایگاه موجب می‌شود که در زمان تحریم‌ها علاوه بر دفاع از مختصات اقتصادی خود، حملات تهاجمی جهت تنبیه اقتصادهای تحریم‌کننده نیز انجام دهد که پس از رفع تحریم‌ها، نیز این حملات اقتصادی به تحریم‌کنندگان نیز قطع می‌شود.

دیگر تفاوت موجود در مفهوم اقتصاد مقاومتی ایران و روسیه، وجود الگوی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی در اقتصاد ایران است (اسدی (۱۳۹۳)). چنانچه بسیاری از قوانین و تعاملات اقتصادی همچون "اقتصاد جهادی" در اقتصاد مقاومتی ایران دیده می‌شود که می‌تواند ریشه و پایه این مفهوم را ضخیم‌تر سازد. اما اقتصاد مقاومتی کشور روسیه چنین مبانی را نداشته و براساس منفعت طلبی صرف اقتصادی پایه گذاری شده است.

1. Nureev and Bysygin (2016)
2. Vetrova and Titimova (2017)
3. Strelkova (2014)
4. Leibman and Tomlin (2015)

۵. نتایج و سیاست‌های راهبردی

در این تحقیق، مفهوم اقتصاد مقاومتی در کشور روسیه به عنوان یک اقتصاد نفتی در حال توسعه که شباهت‌های زیادی با اقتصاد ایران دارد، مورد توجه قرار گرفته است. نتایج به دست آمده نشان داد که از لحاظ تاریخی استفاده از مفهوم اقتصاد مقاومتی در کشور روسیه (شوروی سابق) در زمان جنگ جهانی دوم و هنگام محاصره لنینگراد، بیشتر به معنای مقاومت اقتصادی است و نه اقتصاد مقاومتی. اما از سال ۲۰۱۴ میلادی و با آغاز وضع تحریم‌های کشورهای غربی علیه کشور روسیه، مفهوم اقتصاد مقاومتی در این کشور رنگ تازه‌ای گرفت و سیاست‌های مختلف آن همچون توسعه جانشینی واردات، افزایش مصرف کالاهای داخلی، جانشینی شرکای تجاری و غیره به سرعت اجراسازی شدند. هرچند یکی از تفاوت‌های قابل ذکر در مفهوم اقتصاد مقاومتی این کشور با این مفهوم در کشور ایران در حالت دفاعی-حمله‌ای آن است. به این معنا که کشور روسیه نه تنها به دنبال مصون سازی اقتصاد داخلی خود است، بلکه برخی از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی این کشور به دنبال حمله و ضربه زنی به اقتصاد کشورهای تحریم کننده است. همچنین استفاده از مفهوم اقتصاد مقاومتی در کشور ایران گستره وسیع‌تری دارد. به گونه‌ای که پیاده سازی و حیات این مفهوم مختص زمان تهدید و تحریم کشورهای غربی نیست. در صورتی که در کشور روسیه این مفهوم تنها برای زمان تحریم بوده و در ادبیات اقتصادی این کشور تحت معنای "اقتصاد ضدتحریمی" نیز عنوان می‌شود.

براساس مطالعه و بررسی مفهوم اقتصاد مقاومتی و جنبه‌های عملیاتی آن در کشور روسیه، سیاست راهبردی پیشنهادی جهت پیاده سازی بهتر و کارا تر این مفهوم در کشور ایران شامل این نکته می‌شود که با توسعه منطقه‌ای و جهانی بیشتر یک اقتصاد، توانمندسازی آن اقتصاد از طریق اقتصاد مقاومتی سریع‌تر و آسان‌تر اجرا می‌شود. دلیل آن، افزایش انعطاف پذیری و چابکی اقتصاد در شرایط تعاملات بیشتر با جهان است. چابکی بیشتر یک اقتصاد، پاسخ دهی مناسب به تحریم و تهدید از بیرون، به همراه تقویت اقتصاد داخلی یک کشور را هماهنگ‌تر می‌سازد. این سیاست راهبردی پیشنهادی، همسو با نتایج تحقیق آجیلی (۱۳۹۲) است. وی عنوان می‌نماید که جمهوری اسلامی ایران، جهت تحقق کم هزینه‌تر اقتصاد مقاومتی، می‌بایست در حوزه نقاط قوت، مزیت‌های نسبی و رقابتی خود، در تعامل و در هم تنیدگی بیشتری با اقتصاد جهانی قرار گیرد تا منافع و امنیت ملی دیگر کشورها را در امتداد منافع و امنیت ملی خود قرار دهد.

جهت مطالعات آینده پیشنهاد می‌شود که اقتصاد مقاومتی یا مفهوم تقویت اقتصاد داخلی در کشورهای دیگر نیز بررسی شود. همچنین استفاده از روش‌های کیفی همچون استفاده از نظرات خبرگان در مقایسات تطبیقی پیشنهاد می‌شود.

منابع

- آجیلی، هادی. (۱۳۹۲). اقتصاد مقاومتی در نظام اقتصاد سیاسی جهانی. علوم سیاسی. ۹ (۲۴): ۸۷-۱۰۵.
- اسدی، علی. (۱۳۹۳). نظام اقتصاد اسلامی الگویی کامل برای اقتصاد مقاومتی. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان. ۲ (۵): ۳۹-۲۵.
- امیری طهرانی زاده، سید محمد رضا. (۱۳۹۴). مبانی سیستمی اقتصاد مقاومتی. دوفصلنامه علمی پژوهشی جستارهای اقتصادی ایران. ۱۲ (۲۳): ۳۳-۵۱.
- پژوهنده، محمد حسین. (۱۳۹۴). موانع تحقق اقتصاد مقاومتی. پژوهش‌های اجتماعی اسلامی. ۳ (۱۰۶): ۱۸۵-۲۳۸.
- دانایی فرد، حسن. (۱۳۹۰). تبیین اجرای جهاد اقتصادی با محوریت یکپارچگی سیاست‌های ملی: طراحی مدل مفهومی و چالش‌های فرارو. اندیشه مدیریت راهبردی. ۵ (۲): ۲۴-۵.
- خوشکلام خسروشاهی، موسی و هرورانی، حسین. (۱۳۹۵). اقتصاد مقاومتی و راهبرد جمهوری اسلامی ایران جهت مقابله با رویکردهای خصمانه آمریکا و عربستان سعودی در بازار نفت. فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی. ۴ (۱۵): ۴۳-۷۰.
- سلیمانی، یاسر و سید حسین زاده یزدی، سعید. (۱۳۹۵). تبیین رویکردها و مولفه‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بررسی موردی: تبیین بند دوازدهم سیاست‌ها: مولفه‌های دیپلماسی اقتصادی. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان. ۴ (ویژه نامه اقتصاد مقاومتی): ۹۱-۱۱۴.
- شقایق شهری، وحید و کریم، محمد حسین. (۱۳۹۵). اثرات فساد مالی بر درون زایی اقتصاد ایران در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان. ۴ (ویژه نامه اقتصاد مقاومتی): ۶۳-۹۰.
- مبینی، محمد و معمارزاده طهران، غلامرضا. (۱۳۹۵). آینده پژوهی سازمان‌های دولتی ایران متناسب با الزامات اقتصاد مقاومتی. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان. ۴ (ویژه نامه اقتصاد مقاومتی): ۱-۳۲.
- نوفرستی، محمد. (۱۳۹۵). اقتصاد مقاومتی و راه‌های دستیابی به آن. فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان. ۴ (ویژه نامه اقتصاد مقاومتی): ۱۶۸-۱۵۷.
- یلفانی، امیر و دیگران. (۱۳۹۵). بررسی اثرات و پیامدهای تحریم بر سرمایه گذاری خارجی در ایران و رابطه اقتصاد مقاومتی با کاهش اثرات منفی تحریم. مطالعات علوم انسانی، ۲ (۲): ۱-۱۰.

- Akindinova, N., Kuzminov, Y., & Yasin, E. (2016). **Russia's economy: Before the long transition.** *Russian Journal of Economics*. 2 (3) :219-245.
- Ankudinov, A., Ibragimov, R., and Lebedev, O. (2017). **Sanctions and the Russian Stock Market.** *Research in International Business and Finance*. 40: 150-162.
- Bazhenova, T.L. (2011). **Features of the Russian model of economic development in the late XIX - early XX century.** *Bulletin of the Orenburg State University*. 127 (8): 24-29. [Russian language]
- Egorova, M.C. (2014). **Improving energy efficiency as a key area of the conservation of natural capital Russia.** *Fundamentals Research*. 10 (9): 2265-2269. [Russian language]
- Liebman, B.H., and Tomlin, K. (2016). **World Trade Organization Sanctions, implementation and retaliation.** *Empirical Economics*. 48 (2): 715-745.
- Loginova, E.V., Titarenko, B.A., & Sayapin, C.N. (2015). **Economic Sanctions against Russia.** *Economic Sciences issues*. 47: 38-44. [In Russian language]
- Nureev, R.M., and Busygin, E. (2016). **The West's Economic sanctions and the Antisanctions of Russia.** *Journal of Institutional Studies*. 4(8):6-26.
- Popova, L. and Rasoulinezhad, E. (2016). **Have Sanctions Modified Iran's Trade Policy? An Evidence of Asianization and De-Europeanization through the Gravity Model.** *Economies*. 4 (4): 1-24.
- Strelkova, I. (2014). **Economic Sanctions on Russia and the WTO role.** *Academic Journal of Western Siberia*. 10 (5): 125-127 [In Russian Lanugage]
- Tuzova, Y., and Qayum, F. (2016). **Global oil glut and sanctions: The impact on Putin's Russia.** *Energy Policy*. 90: 140-151.
- Vetrova, E.A., and Titimova, V.C. (2017). **Effects of Economic sanctions on the modern Russian economy.** *Materiali Ivanovski Cheteni*, 1 (11): 71-78. [In Russian language].

